

N 13.

SVENSKA
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT.

FEMTE BANDET.

1:a häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
MONTELIUS, O., Den förhistoriska fornforskningen i Sverige under åren 1880 och 1881. Kortfattad öfversigt (med 26 fig.)	1.
STOLPE, H., Grafundersökningar på Björkö i Mälaren år 1881 (med 2 fig.)	53.
OLSSON, P., Om några fornminnen från Jemtland och Ångermanland	64.
HILDEBRAND, H., Bidrag till vår medeltids kännedom från åren 1880 och 1881 (med 3 fig.)	71.
EICHHORN, C., Gripsholms slotts konsthistoria under renässansen. Kort öfversigt (med 2 fig.)	88.
MONTELIUS, O., Sveriges arkeologiska litteratur åren 1880 och 1881	102.

Bidrag till vår medeltids kännedom från åren 1880 och 1881.

Af

Hans Hildebrand.

Då utrymmet ej medgifver att nu lemna en öfversigt af allt det, som under de två sista åren riktat vår kännedom om Sveriges medeltid, inskränker jag mig till en redogörelse för de viktigaste fynden, bland hvilka det förnämsta är den stora, förliden höst å Dunegårds egor i Dalhems socken på Gotland anträffade skatten.

En sägen berättar, att, när k. Valdemar Atterdag återvände från det hårdt plundrade Visby, en dryg del af de röfvade skatterna blifvit af hafvet uppsvulgen i närheten af Karlsöarna. Berättelsen synes icke vara så väl grundad genom uppgifter i källskrifterna, att vi kunna tillerkänna henne full historisk viss-
het. Allraminst torde det vara rådligt att, som någon förlidet år syntes vilja, söka genom dykare leta efter hvad den danske konungen för mer än fem århundraden sedan förlorat — ifall han förlorat det — å ett ställe, som i intet afseende kan hafva varit skyddadt mot strömmens och bottenmassans begravningsverkningar.

Men om vi således måste afstå från hoppet att åter bringa i dagsljuset k. Valdemars problematiska skatter, få vi å andra sidan glädjas deröfver, att den härjande konungen icke varit i tillfälle att bemäktiga sig allt, hvad dyrbart fanns å den intill midten af 1300-talet i underbar blomstring prunkande ön. Under årens lopp hafva till Statens Historiska Museum inkommit fyra fynd, som, att döma efter arten af deras föremål och till en del af beledsagande mynt, måste anses hafva blifvit nedlagda i jorden vid midten af 1300-talet och der hvilat i ro, intill dess i vår tid tillfälliga omständigheter bragt dem i dagen.

I vår tid nedlägger man visserligen ibland skatter i jorden i det fall, då man vill så noga dölja dem, att de icke skola på något sätt löpa fara att ses af obehöriga. Men det är gemenligen orättfånget gods, som man vill hålla så hemligt, att icke blott godset, utan äfven dess gömställe skola fullständigt undandragas andras blickar. Andra förhållanden hafva fordom rådt. Under en tid, då man var i besittning af dyrbarheter, men till deras förvarande icke i sin bostad egde så säkra lös, att de kunde anses lemna nödigt skydd mot en afundsmans starka fingrar, då var man i främsta rummet hänvisad till jorden för att under en sten, eller på annat för den, som visste om saken, märkbart ställe gömma, hvad man ej för tillfället behöfde använda. Att man företrädesvis under oroliga tider tog sin tillflykt till dylika skyddsåtgärder, är naturligt, men de stora silfverskatter, som tillhöra vår hedna tids senaste århundraden och öfvergången till den kristna tiden, äro så många och tillhöra en så pass utsträckt tid, att man väl svårligen är berättigad antaga, att man under hela denna tid behöfde bringa sina dyrbarheter i säkerhet, utan torde jemte den ögonblickliga faran äfven en småningom utbildad vana att använda jorden som skattkammare hafva uppstått, som förklarar fenomenet till en dryg del. Vi få nämligen icke förgäta, att de många och kostbara skatter från nyss nämnda tid, som Statens Historiska Museum eger, icke äro mera än en del af de skatter, som redan kommit i dagen, och att alla dessa i sin ordning utgöra endast den del af de nedgräfdas skatterna, som icke blifvit af egarne sjelfve upptagen.

När medeltiden kom till stånd i våra bygder, upphörde, såvida vi kunna sluta af fynden, seden att i jorden söka förvaringsrummet för skatter. De flesta jordfunna medeltidsföremål i museet äro sådana, som händelsevis tappats och händelsevis återfunnits. Från denna karakter hos medeltidsfynden göra de fyra ofvan nämnda fynden från 1300-talet, af hvilka tre äro mycket betydande, ett märkligt undantag, liksom ett senare, som tillhör början af den nyare tiden, derest vi fatta denna på samma sätt som den politiska historien. För undantagsfall, för fall, som måste hafva tillkommit i följd af särskilda omständigheter, måste en särskild förklaring sökas. Här kunna vi visserligen icke vända oss åt annat håll än åt historien, för att i henne finna hvad vi söka, och genom ett sådant berättigadt sökande

komma vi till den mycket rimliga slutsatsen, att man här och der på Gotland af farhåga för k. Valdemars härjningar gömt så mycket man kunnat af sitt rörliga gods.

Den första af dessa skatter hittades år 1709 vid Kyrkobinge i Othems socken och bestod af ett armband af flätade guldtrådar, en öppen, rikt sirad sölja af silfver, hvilkens nål saknas, en silfverskål, i hvars botten finnes graveradt det vapen, som fördes af den ansefliga svenska medeltidsätt, hvilken genealogerna plägat benämna Blå-släkten. Till fyndet hörde äfven en hop Gotlandsmynt, hvilka tvifvelsutan hade kunnat lemna säkra upplysningar om fyndets nedgräfnings-tid, men de äro längesedan inordnade bland andra Gotlandsmynt, utan att man funnit det nödigt att af dem lemna någon närmare beskrifning.

Den andra skatten kom år 1858 från Amunde i Burs socken, således från den södra hälften af ön, icke synnerligen långt från Gotlands östra kust, och hade, såsom man af spillrorna kunde se, varit förvaradt i ett kopparkärl. Till skatten hörde: två silfverskedar och en arming, allt i hög grad likt det i Othems socken funna; dessutom ett par stora runda smycken af tunn guldplåt, sirad dels genom förhöjningar, dels genom ornament bildade af trådar och korn — antagligen hafva de hängt ned på bröstet; en betydlig mängd hyskor och hakar, som ingalunda äro af det torftiga utseende, som i vår tid karakteriserar dessa nyttiga föremål, utan voro afsedda att fästas på yttersidan af kläderna, hvilka de sirade med hvarjehanda heraldiska och fantastiska figurer; flere spännen och en aflång perla af guld med filigransirater; fyra fingerringar af guld o. s. v. Ett sassanidiskt mynt, som hittades med alla dessa föremål, bevisar intet om deras ålder, då myntet kunnat länge vara i omlopp. Af större vikt är det mynt, som blifvit sönderskuret, men likväl visar sig hafva präglats för någon af de tre Edvarder, som regerade i England, den ene efter den andre, under ungefär ett århundrade. Det är icke lätt att med full bestämdhet fördela de många engelska mynten från denna tid på de tre olika regenterna af samma namn, men för närvarande synas de engelska myntkännarne hafva enats om att hänföra den varietet af Edwardsmynten, som här förekommer, till Edvard I, hvilken afled år 1307. Ett franskt mynt har blifvit förvandladt till spanne, men af detta är en så liten del bevarad, att man icke kan utröna, för hvilken

konung det blifvit prägladt; så mycket är dock visst, att detta mynt icke på något sätt strider mot den nedläggningstid för skatten, som jag funnit sannolik.

Nu få vi åter rikta vår uppmärksamhet på norra Gotland, hvarest å Slängs egor i Lärbro socken den tredje skatten hittades år 1861. I denna förekommer en rikt ornerad, denna gång fullständig sölja, mycket lik den i Othemsfyndet, fint utsirade runda hängprydnader af guld, alldeles lika de två, som tillhöra fyndet från Burs. Således finnes mellan de tre fynden ett utprägladt slägttycke i förråd af typer, liksom en synnerligen nära frändskap uppenbarar sig i arbetssätt och smak. Till Lärbrofyndet höra vidare: tunna brakteatformiga smycken, som synas vara bildade efter arabiska mynt, hvilkas inskrifter man icke förstått att läsa, icke ens att troget återgifva; en kula bildad af hvarandra tangerande silfverringar, som utgör midtstycket i en silfverkedja, hvilkens ändar varit prydda med drakbufvud (ett är ännu bevaradt); ett rundt smycke, antagligen också midtstycke till en kedja, med ett lejon, kring hvars framvända hufvud manen reser sig vildt; två runda hängsmycken med ett likarmadt kors, hvars vinklar äro fyllda med graverade streck o. s. v.

Tre mynt förekommo i detta fynd, men de gifva dessvärre föga ledning för bestämmande af tiden. Det ena, arabiskt, är prägladt i början af 900-talet, de två andra, angelsaksiska, äro präglade i början af 1000-talet. Såväl den ena som den andra siffran är för låg, för att vi här, med blicken fäst på fyndets öfriga innehåll, skulle kunna fästa oss dervid; de föremål vi här se stämma icke alls öfverens med hvad vi äro vana att skåda i fynd från den hedna tidens slut och den derpå följande öfvergångens tid, då arabiska och angelsaksiska mynt äro, såsom nyss antyddes, vanliga i våra fynd och i dem beledsagas af konsekvent återkommande former och ornament. Äfven sjelfva mynten visa sig icke tillhöra de vanliga fynden. De äro nämligen förgyllda och i sådant skick vet jag mig aldrig hafva sett dem förr än i de verkliga medeltidsfynden.

Analogien mellan dessa tre fynd är så stor, att de med skäl, under den tid de varit samlade i museet, väckt rätt mycket uppseende; ehuru funna å olika orter och på vidt skilda tider, bilda de tydligen en grupp och göra på åskådaren samma in-

tryck, som om de vore ett enda stort fynd. Huru man smyckade sin kropp och sina kläder vid midten af 1300-talet med armband, fingerringar, spännen och söljor, halskedjor och knäppmedel, hängsmycken, hårprydnader och knifbeslag, och huru man vid denna tid förstod att forma guld och silfver efter behagliga mönster och på det rikaste utsira föremålen med täcka prydnader, det visa oss dessa fynd i rikaste mått, och därför hafva de äfven ansetts vara af den största betydelse.

Det är då lätt att förstå, med hvilken häpnad det fynd skulle helsas, som hösten 1881 gjordes vid dikesgräfning å Dunegårds egor i Dalhems socken. Denna socken är redan genom sin kyrka af synnerlig märklighet för en hvar, som vill studera vår medeltids konst, hvilket nogsammt framgår af de två hittills utkomna häftena af Fornminnesföreningens planchverk öfver svenska konstminnen från medeltiden och renässansen. Den skatt, som nu kommit i dagen, gifver oss ett ännu starkare intryck af den underbara blomstring, som fanns på Gotland under medeltidens förra del, och därför torde det vara på sin plats att här företrädesvis egna uppmärksamhet åt detta fynd, hvilket vida mera än andra under åren 1880 och 1881 anträffade medeltidsfynd lemnar oss direkta och värderika upplysningar om tiden i fråga.

Af medeltidens kärl, som varit afsedda att begagnas i det dagliga lifvet, finnas allenast få bevarade, och de förete i allmänhet icke någon stor mångfald i former. Om vi nämna kannor af tenn och koppar, nedtill breda samt försedda med handtag, samt smala höga tennkannor och kopparkärl med två pipar och hank, så äro hufvudformerna uppräknade. I Statens Historiska Museum finnas dock äfven några låga silfverskålar, af hvilka en, med Blå-vapnet, tillhör det första af de nyss omtalade fynden.

I Dunefyndet förekommer icke mindre än *nio* silfverkärl, hvilka alla skulle kunna kallas för skålar. De äro af tre hufvudformer: *a)* grunda skålar utan fot, *b)* grunda skålar med fot och *c)* hög skål utan fot.

Den första gruppen är af samma slag som Blå-skålen, men vi hafva här för oss en synnerligen rik omvexling.

En af dessa skålar har midtpartiet upphöjdt. Sjelfva midten bildas af en åttkant med utspringande hörn, å hvilken ses den sittande Sankt Olof, krönt, samt i händerna hållande riksäpplet och yxan, för hvilken han miste lifvet under striden med sina

upproriska undersåtar. Bilden har bestått af släta ytor i förgylt silfver samt emalj, af hvilken senare dock endast enstaka spår finnas i behåll. Detta midtstycke höjer sig öfver en yta med sex runda flikar, som i sin ordning höjer sig öfver en rund yta; å denna utbreder sig i vinkeln mellan hvart par af flikar en knippa af vinrankor. Å de sex flikarne ses ingraverade bilder af Christus, de fyra evangelisternas symboler samt apostelen Simon. Flikarnes nedersta delar förenas genom en bred konturlinie till en cirkel, inom hvilken läses:

+ IHESUS GVZ SUN WARI MEꝞ VS

Bokstäfverna, hvilkas former här icke kunnat med full trohet återgifvas, visa att inskriften tillkommit under 1300-talet. Språket, på hvilket den är affattad, är gotländskt, och kan således inskriften med ganska stor säkerhet anses hafva tillkommit på ön. Men de slutsatser vi kunna draga från inskriften stanna icke härvid. Som denna inskrift med dess fromma önskan (Jesus, Guds son, vare med oss) icke kan vara efteråt inristad, hvilket naturligtvis mycket ofta kan vara händelsen med en inskrift, utan genom sin anordning visar sig vara ursprunglig, gör den med sig hela skålen till gotländsk, och erhålla vi således här en tillförlitlig, samtida uppgift om ett inhemskt arbetes ursprung, hvilket alltid måste anses vara af synnerligt intresse. Dessvärre är icke denna skål att räkna bland de yppersta ur arbetets synpunkt, som fyndet innehåller. Det finnes dock alltför många bevis för det inhemska arbetets godhet, för att vi i den tillfälliga omständighet, att just denna skål är gjord på Gotland, skulle kunna få ett stöd för det vanliga antagandet, att inhemska arbetet nödvändigt är svagare än det främmande.

Tre andra skålar stå denna nära genom sin form och genom sin upphöjda midt — hos alla en cirkelrund skifva, höjande sig öfver en sexflikig yta. På en af dem ses å den runda skifvan en graverad bild af en man och en qvinna, som taga hvarandra i handen framför ett träd. Här är icke fråga om en framställning af syndafallet, utan om en bild från sällskapslifvet af en art, som under 1300-talet var mycket vanlig: ett älskande par har ett möte i en trädgård. Flikarne upptagas af en serie fantastiska framställningar, tvåfotade djur med menskliga hufvud och med vingar, ibland med en svans, som öfvergår i växtdelar

— äfven ett under 1300-talet vanligt motiv. De två andra skålarne, som höra till denna grupp, hafva i flikarne enahanda fantastiska figurer, men i midten en religiös bild: lammet med korsfanan, en bild som särskildt på Gotland torde mycket ofta hafva användts, eftersom denna bild ingick i landets sigill.

$\frac{1}{4}$

Fig. 1. Midten af insidan å en silfverskål. Dunegårds i Dalhems s:n, Gotland. $\frac{1}{4}$.

En femte skål bildar öfvergången till den andra gruppen genom att vara försedd med en låg fot (ungefär 1 centimeter hög). Skålens botten är något högre än den närmast omgifvande delen. Intill en ram af romanska bladsirat sluter sig tämligen troget en drake, som biter sig i sin egen stjärt. Ett lejon, hvilket hoppar öfver drakens hals, slår sina klor i hans stjärt, som slutar

med bladornament, och biter uti den. Fig. 1 framställer denna scen, hvars hela hållning gör det nödigt att hänföra den till 1100-talet. Skålens utsida höljes af ett nät af bugtiga band, som än skilja sig åt, än närma sig till hvarandra och då sammanhållas med runda nagelhufvud. Ur dessa band framgå växtornament, som mellan dem bilda ännu ett föreningsband. I tre rader gå dessa ornament rundt omkring skålen, och i den öfversta raden framställas här och der hufvud af olika slags djur, fåglar,

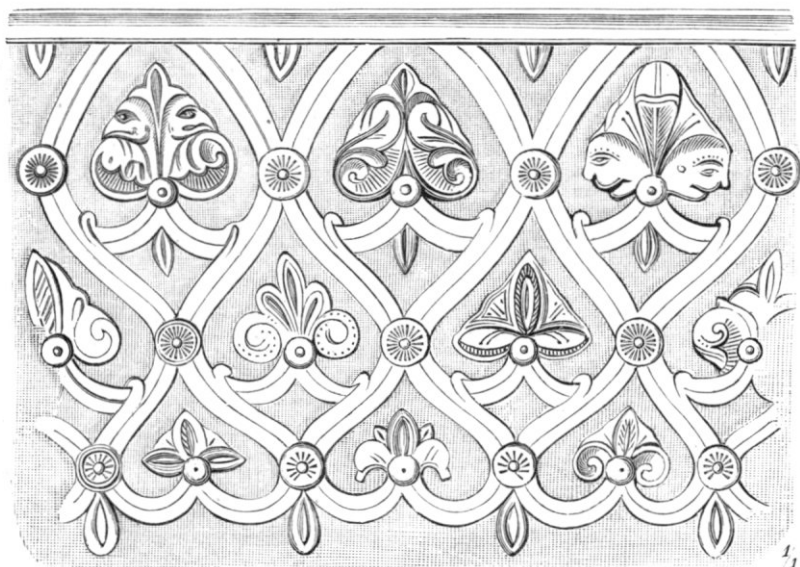

Fig. 2. Ornament å utsidan af en silfrerskål. Dunegårds i Dalhems s:n, Gotland. $\frac{1}{1}$.

lejon o. s. v. Fig. 2, som återger en del af skålens utsida, visar, huru föga man under medeltiden var intresserad af ett maskinmessigt upprepande: bland de många ornament, som förekomma i hvar rad, finnas ingenstädes två, som äro hvarandra fullkomligt lika.

Vi komma nu till de tre skålar, som äro försedda med högre fot. De äro så formade, att fotens konturer bilda fortsättning af skålens: sedan skålen öfvergått i fot, aftager hastigt bredden,

men längre ned ökas den åter, så att kärlet står fast och stadigt. Skål och fot hafva varit förenade genom lödning, men denna har i alla tre exemplaren lossnat.

Det första af dessa kärl visar å skålens yttre sida fem karakteristiskt utförda fågelbilder, placerade jemte enkla växtdelar, som synas skola föreställa träd, inom breda ringar. Mellanrummen mellan dessa ringar prydas af andra växtmotiv, alla hållna i romansk stil. Fotens smalaste del är alldeles slät; den vidgade nedersta delen prydes af bågar och blad.

Af ännu större intresse är nästa skål, som är den förra lik, men här är skålen mera sväld, och dess kant något indragen. Foten är alldeles slät. Skålen höljes af behagligt böjda rankor och blad, mellan hvilka uppträda figurer af människor och djur — allt i 1100-talets väl utpräglade stil. Kring skålens öfre kant läses en inskrift, som bildar två versrader och ett slutord:

+ ME IVSSIT PROPRIO ZALOGNEV SVMPTV FABRICARI
ERGO POSSIDEAR POSTERITATE SVA
VALE

d. v. s. »Zalognev lät mig göras på sin bekostnad; må jag därför besittas af hans efterkommande. — Farväl». På en rand längre ned å skålen, kring fotens kantlinie, läses:

SIMON ME FECIT

d. v. s. »Simon har gjort mig».

Namnet Zalognev låter slaviskt. Det är möjligt, att skålen tillhört någon rysk köpman, som stått i lifliga förbindelser med vestern, eller sannolikast en, som varit bosatt i Visby, och därför låtit åt sig förfärdiga ett kärl i vesterländsk smak och med latinsk inskrift. Hvem han var, hvilken rol han spelat bland sin tids människor, kan nu ingen säga. Den önskan, som kärlet å hans vägnar uttalar, att det må blifva en ättklenod, har icke i längden gått i fullbordan. Oroliga tiders farhågor läto detta kärl med det öfriga döljas i jorden, och nu har staten inträdt i danarvet efter den obekante, som längesedan dött utan känd ätt och utan kändt testamente.

Af ännu större märklighet är den skål, till hvilken vi nu öfvergå: den visar en sådan finhet i arbetet, att endast få föremål från medeltiden kunna med den uthärda en jmförelse.

Foten är mycket lägre än å de två föregående och derjemte vidare. Den upptages af tolf fält, som vi skulle kunna kalla päronformiga, ordnade i två rader, så att spetsarne skjuta in utmed hvarandra. I hvart fält förekommer en fantastisk fågelfigur; i hvartannat fält är figuren utförd i förgylt silfver på en emaljerad botten, i hvartannat skiljer sig den emaljerade figuren från den förgylta botten.

Skålen är arbetad på enahanda sätt, men som ytan är mycket större, äro fälten i hvar rad åtta, och äro den yttre radens fält vida större, och tillkommer i dem dessutom den nyheten, att de fantastiska djurens hufvud icke äro graverade å ytan, utan blifvit med synnerlig skicklighet drifna, så att de springa fram — ett mästerligt arbete. Skålens runda inre bottenyta prydes af två liggande fyrfota djur, af hvilka det ena biter i en frukt, och det andra synes reda sig till att följa exemplet.

Dessvärre kan detta kärl icke prunka i sin ursprungliga prakt, ty metallen har nästan alldeles mörknat, och emaljen är å de få ställen, hvarest den ej fallit af, för närvarande mörk, utan att visa någon bestämd färg.

En skål af samma form och stort slägttycke i utstyrel, ornerad med förgylt silfver och emalj, förekommer i Louvre-museet. Det franska exemplaret, som är fullständigare, ty det har ett lock, formadt i öfverensstämmelse med skålen, har ett synnerligt intresse, emedan en å detsamma anbragt inskrift uppgifver orten, der det blifvit tillverkad, nämligen Limoges i vstra Frankrike, som redan på 1100-talet och sedermera under medeltiden och början af den nya tiden var mycket fräjdadt för sin emaljtillverkning. Helt visst få vi anse Duneskålen härstamma från samma stad. Afståndet mellan Limoges och Gotland är visserligen stort, men om en samfärdsel, som betvingat ännu större afstånd, finna vi i Dunefyndet otvetydiga vittnesbörd. För öfrigt förekomma bland minnena från Nordens medeltid icke så få emaljerade föremål, hvilka antingen äro arbetade i Limoges eller äro att anse som frukter af ett från denna ort utgående inflytande.

Det tredje slaget af skålar, som ofvan nämndes, är här representeradt af ett enda exemplar — ett kärl, eller man skulle kunna säga en kopp, med platt botten och en jemnt uppstigande vägg, som mot denna bildar en trubbig vinkel. Från ena sidan

utgår ett plant, mångsidigt handtag, som stärkes af en i vinkeln mellan kärlet och handtaget anbragt ring.

Detta kärl leder våra tankar till ett alldeles motsatt håll. Det kan nämligen icke finnas ringaste tvifvel, att vi här hafva för oss ett orientaliskt arbete. Kring kärlet går nämligen en rad af djur, parvis grupperade kring ett i hög grad konventionelt behandladt träd — ett motiv, som ytterligt ofta förekommer å alster af persernas och andra orientaliska folks konstverksamhet. Att detta kärl icke var nyss inkommet, när det nedlades i Gotlands jord, framgår emellertid deraf, att å bottnens öfre yta finnes med runor ristad den vanliga mystiska formeln

s a t o r
a r e p o
t e n e t
o p e r a
r o t a s

i hvilken man får samma fem ord, vare sig man läser uppifrån eller nedifrån, från höger eller venster. På bottnens undersida finnes groft inristad en femudd, en figur, som fordom ansågs hafva stor verksamhet för utestängande af onda andar.

I sammanhang med kärnen böra omnämnas de många skedarne af olika modeller. De kunna hänföras dels till 1200- dels till 1300-talen. Alla öfverensstämma de deri, att skedbladet är fullkomligt cirkelrundt.

De flesta af fyndets återstående föremål kunna betraktas som tillhörande drägten, såsom ämnade att gifva denna glans och prydighet.

Föremål finnas, som troligen varit afsedda för håret, men det skulle fordras en speciel undersökning, hvartill här ej är utrymme, för att ingå på en bevisning för detta antagande.

Om halsen torde hafva bundits ett snöre, som hängt ned frampå bröstet och uppburit perlor och hängsmycken af olika slag. Det är mycket möjligt, att vi här hafva för oss lemningar af flere sådana halskedjor, men det kan vara för oss likgiltigt, om det varit en eller flere, då vi i närvarande stund äro intresserade allenast att veta, huru den första medeltidens halsband sågo ut. Till deras utstyrsel hörde i främsta rummet, om vi

hålla oss till föremålens storlek och arbetets öfverlägsenhet, de förut omtalade stora, runda guldskifvorna, med hela ytan upptagen af ett rikt mönster, i hvilket det för Nordens hedna tid fullkomligt främmande liljemotivet är starkt framträdande, ett mönster, som är utfördt i filigran, med ytterst små guldkorn och med nästan hårfina trådar. En hängsmycke af detta slag är afbildadt på omslaget af första häftet af min kulturhistoriska skildring af Sveriges medeltid.

Hvad skola vi säga om tillkomsten af dessa smycken? Arbetet är så fint, mönstret så behagligt och rikt, det hela så mästerligt, att, om vi skola följa den ända in i senaste tider vanliga uppfattningen, det ligger närmast till hands att fälla utslaget: här hafva vi för oss ett arbete, som är alldeles för godt för att vara inhemskt, det måste vara infördt från främmande land. Mot den allmänna befogenheten af en sådan uppfattning har jag otaliga gånger uppträdt och vågar äfven i föreliggande fall tro, att vi hafva rätt att glädja oss öfver inhemska konstskicklighet. Jag fäster härvid icke synnerligen stor vikt vid den omständigheten, att å baksidan af ett af dessa hängsmycken i Dunefyndet finnes en runskrift, ty denna är tillkommen utan sammanhang med sjelfva smyckets upprinnelse, och man kan naturligtvis efteråt rista en inhemska inskrift lika väl på ett främmande som på ett inhemska arbete. Deremot är det i mina ögon ganska viktigt, att Statens Historiska Museum i närvarande stund eger *sju* hängsmycken af denna art, till utseendet så godt som identiska, alla sju funna på Gotland och tillhörande tre fynd af de fyra, som jag i början af min uppsats framhöll såsom utgörande en sammanhängande grupp. Då tillfälligheten åt oss räddat tre skatter med sådana smycken, kunna vi knapt tänka, att dessa sju hängskifvor varit de enda, som förekommit på Gotland, utan är det vida mera troligt, att flere funnits på denna ö under forna tider; kanske hafva flere hittats utan att de blifvit bevarade. Vi äro därför berättigade att anse dessa smycken såsom alls icke ovanliga på Gotland under 1300-talets början och från detta förhållande, sammanställt med den omständigheten, att smycken af detta slag icke äro, mig veterligen, funna i utlandet eller förvarade i någon utländsk samling, synes man mig berättigad till den slutsatsen, att vi här hafva för oss ett inhemska arbete.

Innan vi stanna vid denna slutsats, måste vi dock först fråga oss, huruvida det vi i öfrigt veta om det inhemska arbetets ställning under början af medeltiden berättigar oss till antagandet, att smycken af detta fulländade slag *kunnat* arbetas i Norden, särskildt på Gotland. I detta afseende kunna dock möjligen uppstigande farhågor med full trygghet afvisas, ty redan under hedna tiden voro gutarne i besittning af all den tekniska färdighet, som erfordrades för att kunna åstadkomma filigranarbeten af detta slag. Mönstret är visserligen i mycket främmande för den hedna tidens stil, men detta betyder naturligtvis intet, då beröringen med utlandet under medeltiden förmedlade bekantskapen med en mängd nya motiv, som, hvar de än voro uppsprungna, inom hela medeltidsverlden upptogos och behandlades som fullkomligt egen tillhörighet.

Andra hängsmycken förekomma i fyndet af betydligt mindre konstvärde, nämligen slipade bergkristaller, runda och kullriga, som äro infattade i smala, enkelt ornerade silfverramar. Äfven förekomma mynt samt mer eller mindre barbariska kopior af mynt, försedda med öglor och således afsedda att trädas på en tråd.

Till halskedjorna höra äfven perlor af silfver- eller guldbleck, de flesta spolförmiga, samt delvis öfverspunna eller öfverflätade med trådar eller prydda med vanliga filigranornament — i de flesta fall synnerligen förtjenstfulla arbeten.

Äfven andra kedjor förekomma, flätade af silfvertrådar, kedjor, som midt på bröstet förenade sig i en rund, temligen tjock skifva, hvilkens öfre sida är försedd med en upphöjd fantastisk lejonfigur. Det är möjligt, att uttrycket skifva är oriktigt, och att vi i stället böra tala om en hermetiskt slutet kapsel eller dosa, i hvilken förvarades något, som kunde anses innebära för egaren ett skydd, en amulett snarare än en relik, då en relikgömma helt visst hade varit karakteriserad af en helig framställning. Liknande kedjor med liknande midtstycke förekommo, såsom ock redan blifvit antydt, i ett annat af gruppens fynd.

Armen smyckades af guldringar, löst flätade af temligen tjocka guldtrådar, hvilkas ändar äro uthamrade till en platt förbindelseled. Sådana ringar äro förut omtalade i redogörelsen för de äldre fynden; tre förekomma i Dunefyndet. I ett par

är guldets starkt uppblandadt med silfver, hvilket röjes af den bleka färgen; formen är enkel och smakfull. Äfven en af dessa armringar, liksom en af skedarne, är försedd med run-inskrift.

Äfven fingrarne voro smyckade med ringar. Den ifrågasvarande fyndgruppen är ganska rik på fingerringar, ehuru de flesta äro söndergångna. Hufvudformerna äro tvänne. Den ena, som icke är representerad i Dunefyndet, består af sammansnoddad guldtenar, ibland beledsagade af fina, mellan dem lagda guldtrådar — en form, som var ytterst vanlig under vår medeltids första århundraden och sannolikt äfven går tillbaka till den hedna tidens slutskede. Den andra formen är mycket rikare och består af en smal ring samt ett mycket vidt framstykke, så bredt och högt, att det aldrig kunde skylas under en handske, icke ens under en vante, hvars lösare textur medgaf en större elasticitet. Också hade man under medeltiden för sed att sätta fingerringarne utanpå handskfingrarne. Sjelfva ringen är af vexlande form, än ett enkelt band, med eller utan ornament, än en fläta. En till Dunefyndet hörande fingerring består af tvänne drakfigurer med vingar och hufvud, utförda i silfver med niello. Framstycket består ibland af en infattad sten, som stundom genom ett i densamma borrhål rör visar sig tidigare hafva gjort tjänst som perla, ibland af en skifva, hopsatt af små, låga cylindrar, som vexelvis omsluta stenar, vexelvis prydas med metallornament.

En vigtig del i medeltidens drägt utgjorde bältet, såväl under tidehvarfvets förra del, då det verkligen gjorde tjänst, som under den senare, då bältet icke längre satt om midjan för att sammanhålla klädnaden, hvilken den tiden var så åtsittande, att något yttre medel ej behöfdes för att åstadkomma en sammanslutning, och bältet på grund deraf bars långt ned, hängande öfver höfterna, och just på grund af sitt icke praktiska syfte blef föremål för en rik dekorerings.

I Dunefyndet finnas lemningar af åtminstone tre bälten, hvilka måste hafva gjort tjänst som verkliga bälten.

Af det ena finnes i behåll sjelfva spännet jemte ett långt i sammanhang med detta stående beslag, jemnbredt, af silfver med hvarjehanda ornament. Vidare finnas många bitar af sjelfva bältet, som varit öfverklädt med faconerad tyg, samt runda

eller mångsidiga beslag, som på vissa mellanrum varit anbragta och visa ornament med blandning af djur- och växtmotiv. Slutligen förekomma ändskoningar till den nedhängande remmen, hvilka skoningar gjordes temligen långa, så att de genom sin tyngd skulle gifva detta rika stycke af bältet stadga. Äfven dessa beslag äro ornerade, med helgonbilder o. s. v. Som dessa ändbeslag äro två, hvarandra temligen lika, måste i fyndet hafva funnits två bälten af enahanda beskaffenhet.

Af det tredje bältet finnes allenast ett stycke, nämligen spännet med dertill hörande beslagstycke. Väl må man vid anblicken af detta klaga deröfver, att vi i fyndet hafva allenast ett fragment, då detta förråder en underbar fulländning i arbete. Såväl å framsidan af sjelfva spännet, d. v. s. framsidan af spännets böjda del, som å spännets bihang förekomma grupper af personer, utförda med den fina smak och stora täckhet, som utmärka 1300-talets alster. Måhända har den öfriga delen af bältet icke varit på samma sätt utstyrd, måhända har icke mera af bältet än detta stycke blifvit nedlagdt i det skrin, hvars innehåll här sysselsatt oss. Af sjelfva skrinet äro allenast enstaka jernbeslag i behåll.

Skola vi summera ihop de viktigaste lärdomar, som detta fynd gifver oss, torde de enklast kunna framställas på följande sätt.

Under medeltiden fanns en mycket stor färdighet i tekniskt afseende, så snart det var fråga om behandling af metallerna, samt derjemte en klart och bestämdt utpräglad smak, hvilken icke, som vår tids, förråder något famlande efter motiv, — eller, med andra ord, af medeltidens konstslöjdalster hafva vi ganska mycket att lära.

Den skicklighet i arbete, som utmärker medeltiden, saknades ej heller i Norden, hvarest för öfrigt traditionel skicklighet fanns, ärfd från den hedna tiden. Under denna var handverket allmän egendom och arbetsskickligheten var därför, i jämförelse med nutidens förhållanden, allmänt spridd. Det hade då varit mer än underbart, om medeltiden, sedan arbetet samlats inom städerna på några få händer, skulle hafva visat sig i detta afseende underlägsen.

Sverige, fjärran liggande, stod dock i sådan förbindelse med utlandet, att aflägsna lands dyrbarheter funno väg till våra bygder,

emaljer från Frankrike, silfverbägare från österlandet. Intrycket om betydelsen af denna samfärdsel höjes af iakttagelsen, att de i Dunefyndet förekommande mynten äro präglade i Spanien.

Om under medeltiden främmande föremål af stort värde kommo till våra bygder, så böra äfven från dem värderika saker hafva blifvit förda till utlandet.

Som exempel på de viktiga upplysningar, vi kunna hemta af fornsakerna, vill jag här till sist framhålla ett guldspänne,

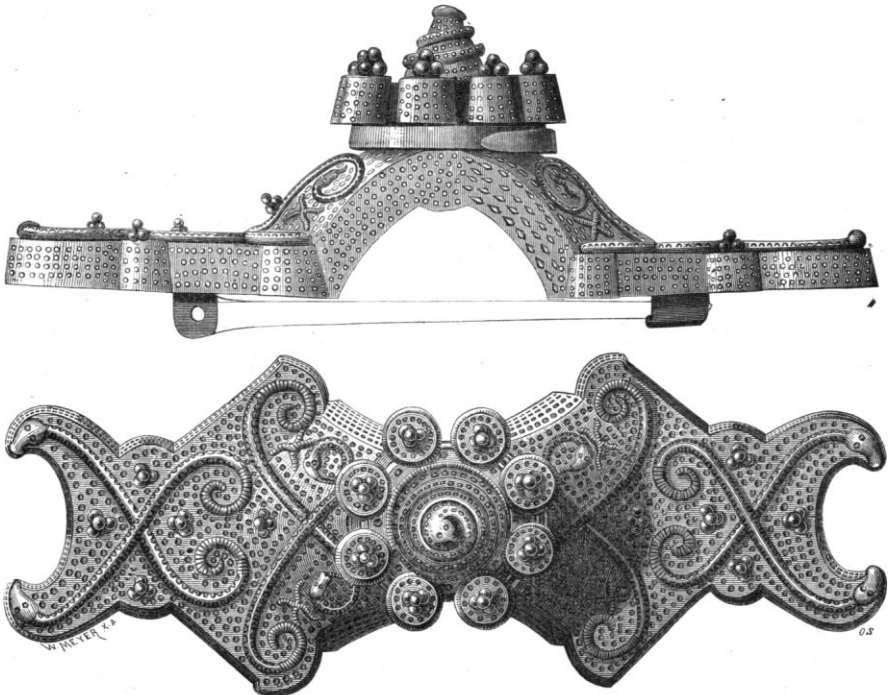

Fig. 3. Spänne af guld, sedt från sidan och uppifrån.
Tibbles i Hejdeby s:n, Gotland. $\frac{1}{4}$.

som år 1880 hittades vid Tibbles i Hejdeby socken, likaledes på Gotland. Dess utseende, när det betraktas från sidan och uppifrån, är här återgifvet fig. 3. Det är massivt, af starkt silfverhaltigt guld. Under det runda toppornamentet är lindadt ett silfverband, förmodligen i afsigt att styrka skifvans fästeten.

Som de två bilderna visa, förekomma å spännets öfversida flere ormar, utförda i upphöjdt arbete och ganska realistiskt återgifna. Här hafva vi ett motiv, som är för den hedna tidens smak fullkomligt främmande.

Deremot påminner detta spänne, när man ser det från sidan, mycket lifligt om de på Gotland under den hedna tiden mycket vanliga stora bågspännena, med en rund och i midten upphöjd skifva å toppen af bågen. Dessa spännen hafva gemenligen båda ändarne olika. Det har emellertid ofta inträffat, att man omdanat så formade föremål genom att fästa sig vid det ena af de två motiven och fördubbla det, på det andras bekostnad. Äfven i andra afseenden, i små detaljer, varsna vi påminnelser om en föregående tids smak.

Här hafva vi det yppersta tillfälle att se, huru man på Gotland viste att med bevarande af häfdvunna former och under inverkan af utlandets smak åstadkomma nya arbeten, i hvilka uppenbarar sig bevarandet af den gamla ståndpunkten under klokt begagnande af det nya, som bekantskapen med andra förhållanden framkallade. Om två kulturformer mötas, af hvilka den ena är högre än den andra, och om den äldre likvisst eger förmåga att i viss mån bevara sin existens, då kunna vi vara förvissade, att denna äldre kultur icke varit den nya så oändligt underlägsen.

Ju mera vi få kännedom om vår hedna tid, desto tydligare framträder det, att då lefde i Sverige ett folk, som stod på en vida högre ståndpunkt än vildens, till och med högre än den vildes, som föraktar alla andra idrotter än krigets. Åt medeltidens menniskor egnar den svenska allmänheten gemenligen mindre uppmärksamhet än åt vår sagoperiods folk, men småningom, när vi blifvit närmare bekanta med den bas, på hvilken medeltidens kultur stod, och det sätt, på hvilket denna utvecklade sig, torde vi komma att göra den upptäckten, att äfven med vår medeltids menniskor kan det löna sig att knyta bekantskap.